

Beauvoir, S. de (1939). Drugi spol (2),
str. 13-30. LJ: Delta

Beauvoir, S. de (2013). Drugi spol (2),
str. 15-31.

Prvo poglavje

Otroštvo

Ženska se ne rodi: ženska to postane. Lika, ki si ga znotraj družbe nadeva človeško bitje ženskega spola, ne definira nikakršna biološka, psihična, ekonomska usoda; k izgradnji tega vmesnega produkta med moškim in kastratom, ki je označen kot ženski, prispeva celotna civilizacija. Individuum je lahko kot *Drugi* vzpostavljen samo s posredovanjem nekoga drugega. Dokler obstaja zase, se otrok ne more dojeti kot spolno različen. Pri deklicah in dečkih je telo najprej žarišče subjektivitete, instrument, prek katerega poteka razumevanje sveta: svet zaznavajo prek oči, rok in ne prek spolnih organov. Drami rojstva in odstitve se za dojenčke obeh spolov odvijata enako; oba spola občutita enake interese in ugodja; sesanje je zanje prvi izvor najprijetnejših občutkov; nato gredo skozi analni stadij, v katerem največje zadovoljstvo najdejo v izločevalnih funkcijah, ki so skupne obojim; njihov genitalni razvoj je podoben; svoje telo raziskujejo z enako radovednostjo in enako brezbriznostjo; klitoris in penis sta na enak način izvor negotovega ugodja; njihova čustvenost, kolikor se že objektivira, je usmerjena na mater; spolne želje zbuja mehko, gladko, prožno žensko meso, in so želje, ki se navezujejo na otip; deklica ravno tako kot deček mater objema, otipava in boža z napadalnostjo; če se rodi še en otrok, sta oba enako ljubosumna; to izražata z enakim vedenjem: jezo, kujanjem, motnjami pri izločanju seča; zatekata se k enakim prilizovanjem, da

bi si pridobila ljubezen odraslih. Do dvanajstega leta je deklica prav tako krepka kot njeni bratje in kaže enake intelektualne sposobnosti; ni področja, na katerem se ne bi smela kosati z njimi. To, da se nam že mnogo pred puberteto in včasih že v najzgodnejšem otroštvu kaže kot spolno označena, ni posledica kakšnih misterioznih instinktov, ki bi jo že od vsega začetka zapisovali pasivnosti, spogledljivosti, materinstvu; v otrokovem življenju že na samem začetku posreduje drugi in že od najnežnejših let se mu ukazovalno vceplja, čemu je zapisan.

Svet je za novorojenčka sprva prisoten zgolj v obliki imanentnih občutkov; še vedno je potopljen v naročje Vsega, kakor tedaj, ko je prebival v teminah trebuha; ne glede na to, ali ga hranijo iz dojke ali iz stekleničke, se vanj nalaga toplota materinega mesa. Polagoma se nauči objekte zaznavati kot nekaj, kar je ločeno od njega: razloči se od njih; obenem je bolj ali manj grobo odtrgan od telesa, ki ga hrani; na to ločitev se včasih odzove s hudo krizo;¹ vsekakor pa začne približno tedaj, ko se ta ločitev dopolni – okrog šestega meseca – z obrazno mimiko, ki nato preide v prave nastope, izražati željo po tem, da bi zapeljal drugega. Takšna drža seveda ne izhaja iz premišljene izbire; toda zato, da bi situacijo živeli, ni nujno, da jo mislimo. Dojenček neposredno doživlja izvorno dramo vsakega eksistirajočega, torej dramo njegovega odnosa do Drugega. Človek s tesnobo doživlja vrženost v svet. Beži pred svojo svobodo, pred svojo subjektiviteto in si želi, da bi se potopil v naročje Vsega: tu je izvor njegovih kozmičnih in panteističnih sanjarij, njegove želje po pozabi, po spancu, po ekstazi, po smrti. Nikoli mu ne uspe ukiniti svojega ločenega jaza: želi si doseči vsaj trdnost biti na-sebi, okameneti v stvar; sam sebi se kot bit kaže še posebej tedaj, ko otrdi pod pogledom drugega. Otrokovo vedenje moramo razlagati prav s tega gledišča: prek mesa odkriva končnost, osamljenost, vrženost v tuji svet; to katastrofo poskuša kompenzirati tako, da svojo existenco odtuja v podobi, ki ji bo drugi podelil realnost in vrednost. Zdi so, da

¹ Judith Gautier v svojih spominih pripoveduje, da je tedaj, ko so jo odtrgali od dojilje, tako usmiljenja vredno jokala in hiral, da so jo morali vrniti k njej. Odstavili so jo šele mnogo kasneje.

začne svojo identiteto uveljavljati od trenutka, ko dojame svoj odsev v ogledalih² – trenutka, ki se ujema z odstavitvijo: njegov jaz se zlije s tem odsevom, tako da se oblikuje samo skozi odtujitev. Ne glede na to, ali ogledalo v pravem pomenu besede igra bolj ali manj upoštevanja vredno vlogo, otrok okrog šestega meseca začne razumevati obrazno mimiko staršev in pod njihovim pogledom samega sebe dojemati kot objekt. Že je avtonomni subjekt, ki se transcendirira k svetu: a sebe spozna le v odtujeni figuri.

Otrok se med svojim odrasčanjem na dva načina bori proti izvorni vrženosti v svet. Zanikati poskuša ločitev: stiska se v materino naročje, hlata za njeno živo toploto, od nje zahteva nežnosti. In doseči poskuša odobravanje drugega, ki bi ga upravičilo. Odrasli se mu zdijo kot bogovi: v njihovih rokah je moč, da mu podelijo bit. Občuti magično moč pogleda, ki ga preobraža zdaj v čudovitega angelčka, zdaj v pošast. Ta dva načina obrambe se medsebojno ne izključujeta: nasprotno, prekrivata se in se dopolnjujeta. Kadar zapeljevanje uspe, občutek upravičenosti telesno potrdijo prejeti poljubi in nežnosti: otrok v materinem naročju doživlja enako srečno pasivnost kot pod njenim naklonjenim pogledom. V prvih treh ali štirih letih med obnašanjem deklic in dečkov ni nobene razlike; vsi se trudijo podaljšati srečno stanje izpred odstavitve; tako pri prvih kot pri drugih lahko opazimo zapeljivo in nastopaško vedenje: dečki si enako kot njihove sestre želijo ugajati, zbujati nasmeške, občudovanje.

Zanikanje razdora prinaša večje zadovoljstvo kot njegovo preseganje, izgubljanje v naročju Vsega je skrajnejša rešitev, kakor če se pustiš, da te okameni zavest drugega: mesno zlitje ustvarja globljo odtujenost kot kakršnakoli odpoved³ pod pogledom drugega. Zapeljevanje, nastopanje sta kompleksnejša in težja stopnja, kot je preprosto prepuščanje materinemu objemu. Magična moč pogleda odraslih je muhasta; otrok

² Takšno teorijo predlaga doktor Lacan v delu *Complexes familiaux dans la formation de l'individu*. To dejstvo poglobitnega pomena bi bilo lahko pojasnilo za to, da med svojim razvojem »jaz ohranja dvoumnost podobe, ki se postavlja na ogled«.

³ Fr. *démission* – lahko pomeni tudi poraz, umik, predajo, avtorica pa ga uporablja v pomenu odpovedi sebi, ki je nasprotna avtentični izbiri sebe kot svobode. (Op. prev.)

se dela, da je neviden, starši sprejmejo igro, korak za korakom ga iščejo, smeji se, nato pa mahoma razglasijo: »Dosti te imamo, sploh nisi neviden.« Otrok je z nekim stavkom zbudil smeh, zato ga ponovi: tokrat zmignejo z rameni. V tem svetu, ki je tako negotov in nepredvidljiv kot Kafkov, se spotikamo ob vsakem koraku.⁴ Zato se toliko otrok boji odrasti; prizadene jih, ko jih starši ne jemljejo več v naročje, ko jih ne pustijo več k sebi v posteljo: preko telesne prikrajšanosti vedno bolj neusmiljeno občutijo vrženost v svet, ki se je človeško bitje vedno zaveda s tesnobo.

Prav glede tega so deklice najprej na videz v boljšem položaju. Druga odstavek, ki je počasnejša in ne tako groba kot prva, materino telo odtegne otrokovim objemom; a za poljube in nežnosti so polagoma prikrajšani predvsem dečki; deklico še naprej ljubkujejo, še naprej ji je dovoljeno, da se drži materinega krila, oče jo jemlje v naročje in jo boža po laseh; oblačijo jo v oblekice, ki so mehke kot poljubi, njene solze in muhavosti sprejemajo popustljivo, skrbno jo češejo, njene grimase in spogledljivosti spravljajo v dobro voljo: telesni dotiki in ljubeznivi pogledi jo varujejo pred tesnobo zaradi samote. Nasprotno pa dečku takšne spogledljivosti prepovedujejo; njegove zapeljive zvijače in grimase zbujajo nejevoljo govorijo mu: »Mož ne prosi za poljube ... Mož se ne ogleduje v ogledalih ... Mož ne joče.« Hočejo, da se obnaša kakor »mali mož«; odobravanje odraslih si pridobi tako, da se od njih osamosvoji. Ugaja šele tedaj, ko je videti, da si ne prizadeva za to, da bi ugajal.

4 Yassu Gaucière v *L'orange bleu* (Modri pomaranči) pravi o svojem očetu: »Njegove dobre volje sem se bala ravno tako kot njegove razdraženosti, saj si nikakor nisem znala razložiti, kaj bi bilo lahko povod zanj (...) Ker je bilo spreminjanje njegovega razpoloženja zame tako negotovo kakor muhavost kakšnega Boga, sem ga gledala s strahospoštovanjem (...) Besede sem izgovarjala, kot bi metala kovanec, in se spraševala, kako bodo sprejete.« Malo naprej pove naslednjo anekdoto: »Nekega dne je mama slišala, kako sem si potem, ko sem bila kregana, začela žebrati svojo litanijo: stara miza, krtača za parket, kuhalnik, skleda, steklenica za mleko, ponvica itn.; bruhnila je v smeh (...) Nekaj dni kasneje sem hotela isto litanijo izrabiti za to, da bi mam, ki me je spet okregala, omehčala: kakšna neumnost. Namesto da bi jo razvedrila, sem tokrat s tem še podžgala njeno strogost in si nakopala dodatno kazen. Tedaj sem dokončno sklenila, da je ravnanje odraslih nerazumljivo.«

Mnogi dečki si tako v strahu pred težavno neodvisnostjo, na katero jih obsojajo, zaželi, da bi bili deklice; v časih, ko so jih sprva oblačili enako kot deklice, so pogosto jokali, ko so morali krilo zamenjati za hlače, in si ostriči kodre. Nekateri trdovratno izbirajo ženskost, kar je ena od možnih poti k homoseksualnosti: »Strastno sem si želel, da bi bil deklica, in moja nevednost o tem, kako plemenito je biti moški, je bila tako velika, da sem hotel lulati čepe,« pripoveduje Maurice Sachs.⁵ Vendar pa se na začetku za dečka zdi, da je na slabšem od svojih sester, samo zato, ker imajo z njim pomembnejše namene. Zahteve, ki mu jih zastavljajo, mu avtomatično podeljujejo večjo vrednost. Charles Maurras v svojih spominih pripoveduje, da je bil ljubosumen na mlajšega brata, ki sta ga mama in babica razvajali: oče ga je prijel za roko in ga odvedel iz sobe; rekel mu je: »Midva sva moža; pustiva te ženske pri miru.« Otroka prepričajo, da od njega več zahtevajo, ker so dečki večvredni; da bi mu na njegovi težki poti vlili poguma, spodbujajo njegov ponos nad lastno moškostjo; ta abstraktna predstava ima zanj konkretne poteze: utelešena je v penisu; njegov ponos nad majcenim, bednim spolovilom ni nekaj spontanega; začuti ga prek obnašanja okolice. Matere in dojlje nadaljujejo tradicijo, ki falos enači z idejo moškega; z otrokovim penisom ravnajo s prav posebno ustrežljivostjo, bodisi zato, ker mu z zaljubljeno hvaležnostjo ali podložnostjo priznavajo njegovo veljavo, bodisi zato, ker občutijo maščevalno zadoščenje, ko ga pri dojenčku opazujejo v tako smešni neznatnosti. Rabelais poroča o igrar in o pogovorih Gargantuovih pestunji;⁶ zgodovina je ohranila spomin na igrice dojlj Ludvika XIII. Tudi ženske, ki niso tako predrzne, dečkovemu spolovilu dajejo prijateljska imena, o njem mu govorijo kot o

5 M. Sachs, *Le Sabbat*.

6 »Bavtaru so mu pestrne krasile s prelepimi šopki, prelepimi bingeljci, prelepimi cvetkami, prelepimi čopki in jo kar naprej po rokah pestovale kot kakšnega betiča iz mavca, so se pa silno hehetale, ko je uhlje dvignil, kot da bi jim bila igrice vseh. Ena ji je rekla ti moja voha, druga ti kaveljc mali, druga spet ti korček kurc, druga čepek moj mali, pimpica moja, močic vstajač, mamino šilo, šiba žokača, ti naš mali tiček mlatič, kembeljček, ti moj mali gladež, bunkež, pumprež, o ti naš lulček dulček!« F. Rabelais, *Gargantua in Pantagruel*, slov. prev. 1982.

malem človeškem bitju, ki je obenem on in nekdo drug kot on; kot smo že omenili, iz njega naredijo »alter ego, ki je ponavadi bolj prebrisan, bolj iznajdljiv in pametnejši kot sam individuuum«. ⁷ Z anatomskega vidika lahko penis v vseh pogledih izpolnjuje takšno vlogo; ločen od telesa je videti kot majhna, naravna igrača, nekakšna punčka. S priznavanjem vrednosti njegovemu dvojniku se torej priznava vrednost otroku. Neki oče mi je povedal, da je eden njegovih sinov še pri treh letih uriniral čepce; deček, ki je živel sredi sester in sestričen, je bil sramežljiv in žalosten otrok; nekega dne ga je oče odpeljal s seboj na moško stranišče, češ da mu bo pokazal, »kako to delajo moški«. Deček je odtlej, ves ponosen, da urinira stoje, preziral dekleta, »ki lulajo skozi luknjo«; njegovo zaničevanje v temelju ni izhajalo iz dejstva, da dekletom manjka kak organ, ampak iz tega, da niso bile tako kot on deležne očetove iniciacije, s katero ga je razločil od njih. Penis se tako še zdaleč ne razkriva kakor takojšnja prednost, iz katere bi deček lahko črpal občutek večvrednosti, njegovo ovrednotenje se nasprotno kaže kakor kompenzacija – ki so si jo izmislili odrasli, otrok pa jo je zavzeto sprejel – neizprososti zadnje odstavitve: to ga obvaruje pred obžalovanjem, ker ni več dojenček, ker ni deklica. Poslej bo spolovilo zanj utelešalo njegovo transcendenco in ponosno suverenost. ⁸

Dekličina usoda je precej drugačna. Matere in dojilje njenih spolnih organov ne častijo niti jim ne izkazujejo nežnosti; ne poskušajo pritegniti njene pozornosti k temu skrivnostnemu organu, od katerega je videti samo njegov ovoj in ki se ga ne da prijeti; v nekem smislu nima spolovila. Te odsotnosti ne občuti kot umanjkanja; njeno telo je zanjo seveda polnost; vendar pa ji je v svetu dodeljena drugačna situacija kot dečku; in zaradi sklopa dejavnikov se lahko ta razlika v njenih očeh spremeni v manjvrednost.

Psihoanalitiki le o redkih vprašanih tako zavzeto razpravljajo kot o slovitim ženskem »kastrijskem kompleksu«. Večina jih danes dopušča, da se želja po penisu od primera do primera pojavlja na zelo

⁷ A. Balint, *La vie intime de l'enfant*, prim. 1. knjiga, str. 77.

⁸ Glej prav tam.

različne načine. ⁹ Najprej je treba reči, da številne deklice do precej visoke starosti ne vedo ničesar o zgradbi moškega telesa. Otrok povsem naravno sprejme, da obstajajo moški in ženske, tako kot obstajata sonce in luna: verjame, da besede v sebi nosijo esence, in njegova radovednost sprva ni analitična. Za mnoge druge je ta majceni košček mesa, ki dečkom binglja med nogami, nekaj nepomembnega in celo klavrnega; to spada med tiste posebnosti, kot sta drugačno oblačenje ali striženje las, pogosto se ji razkrije na telesu mlajšega, novorojenega brata in »kadar gre za zelo mlado deklico,« pravi Helene Deutsch, »penis mlajšega brata nanjo ne napravi nobenega vtisa«; navaja primer osemnajstmesečne deklice, ki je ob odkritju penisa ostala popolnoma ravnodušna in mu je vrednost začela pripisovati šele mnogo kasneje, ko se je to navezalo na njene osebne skrbi. Včasih penis pojmujejo celo kot anomalijo: nekakšen izrastek je, nedoločena stvar, ki visi kakor sesek, bradavica, tur; lahko zbuja gnus. Nazadnje dejansko obstajajo številne deklice, ki jih bratov ali prijateljev penis zanima; vendar pa to ne pomeni, da do njega občuti resnično spolno ljubosumje, in še manj, da se zaradi odsotnosti tega organa počuti globoko prizadeto; polastiti se ga želi tako, kot se želi polastiti vsakega objekta; vendar pa ta želja lahko ostane zgolj površinska.

Nobenega dvoma ni, da so izločevalne funkcije in še posebej funkcija izločanja seča za otroke najglobljega pomena: močenje postelje je pogosto protest proti prednosti, ki jo starši očitno izkazujejo drugemu otroku. V nekaterih deželah moški urinirajo čepce in ženske ponekod urinirajo stoje: to je med drugim v navadi pri mnogih kmeticah; nravi sodobne zahodnjaške družbe od njih na splošno zahtevajo, da počepnejo, medtem ko je stoječi položaj pridržan za moške. Ta razlika je za deklico najizrazitejše spolno razlikovanje. Pri uriniranju mora počepniti, se

⁹ Poleg Freudovih in Adlerjevih del obstaja zelo obširna literatura o tej temi. Abraham je prvi izrazil misel, da deklica svoje spolovilo pojmuje kakor rano, ki je posledica pohabljenja. Karen Horney, Jones, J. Lampl-de-Groot, H. Deutsch in A. Balint so vprašanje preučevali s psihoanalitičnega zornega kota. Saussure poskuša psihoanalizo uskladiti s Piagetovimi in Lucguetovimi idejami. Glej še Pollackovo razpravo, *Les idées des enfants sur la différence des sexes*.

razgaliti in se potemtakem skriti: to je sramotna in nadležna sužnost. Sram je še večji ob številnih priložnostih, ko nehote izpusti urin, na primer pri izbruhih smeha; nadzor je pri njej bolj nezanesljiv kot pri dečkih. Pri njih se funkcija izločanja seča kaže kot svobodna igra, ki je tako mikavna kot vse igre, v katerih uveljavljajo svojo svobodo; penis lahko upravljajo, prek njega lahko delujejo, kar je za otroka najglobljega pomena. Neka deklica je ob pogledu na dečka, ki je uriniral, občudujoče izjavila: »Kako udobno!«¹⁰ Deček curek lahko usmeri po svoji volji, ga nameri precej daleč: iz tega črpa občutek vsemogočnosti. Freud je govoril o »zavzetem postavljanju nekdanjih diuretikov«; Stekel je razsodno spodbijal ta obrazec, vendar pa je res, da se – kot pravi Karen Horney¹¹ – »fantazme o vsemogočnosti, predvsem tiste sadističnega značaja, pogosto navezujejo na moški sečni curek«; te fantazme, ki se ohranijo tudi pri nekaterih moških,¹² so pri otroku zelo pomembne. Abraham govori o »velikem užitku, ki ga ženske občutijo, ko s cevjo zalivajo vrt v skladu s Sartrovimi in Bachelardovimi teorijami¹³ menim, da ta užitek ne temelji nujno na enačenju cevi s penisom;¹⁴ vsak vodni curek je videti kot čudež, izziv težnosti: usmerjati, upravljati ga pomeni izbojevali si malo zmago nad naravnimi zakoni; deček se lahko s tem vsakodnevno zabava, njegovim sestrkam pa to ni mogoče. Poleg tega mu to – posebej na deželi – da je možnost, da preko sečnega curka vzpostavi odnos do številnih stvari: vode, zemlje, mahu, snega itn. Nekatere deklice, ki hočejo spoznati to izkušnjo, ležejo na hrbet in poskušajo brizgati urin »navzgor« ali pa vadijo stoječe uriniranje. Po mnenju Karen Horney naj bi dečku zavidale tudi to, da mu je dopuščeno razkazovanje. Poroča, da je »neka bolnica potem, ko je na ulici zagledala moškega, ki je uriniral, vzkliknila: 'Če bi božjo previdnost lahko prosila, naj mi izpolni željo, potem bi prosila, da bi lahko enkrat v življenju urinirala

¹⁰ Navedeno po A. Balint.

¹¹ K. Horney, The Genesis of Castaration Complex in Woman, *International Journal of Psychoanalysis*, 1923–1924.

¹² Prim. Montherlant, *Les chenilles* (Gosenice), *Solstice de juin* (Junjski solsticij).

¹³ Glej 1. knjiga, Usoda.

¹⁴ V določenih primerih pa je takšno enačenje vendarle očitno.

kot moški. »Deklicam se zdi, da lahko deček svoj penis, zato ker se ga sme dotikati, uporablja kot igračo, medtem ko so njihovi spolni organi tabu. Številne preiskave in izjave, ki so jih zbrali psihiatri, potrjuje dejstvo, da si zaradi tega sklopa dejavnikov mnoge med njimi želijo, da bi imele moško spolovilo. Ellis¹⁵ navaja naslednje besede pacientke, ki jo označuje z imenom Zenia: »Šum vodnega curka, še posebej kadar je tekel iz dolge cevi, me je vedno močno vznemirjal, saj me je spominjal na šum sečnega curka, ki sem ga v otroštvu opazovala pri svojem bratu in tudi pri drugih moških.« Druga pacientka, gospa R. S., pripoveduje, da je kot otrok neizmerno rada v rokah držala penis svojega malega prijatelja; nekega dne so ji zaupali cev za zalivanje. »Ko sem držala cev, mi je bilo tako prijetno, kakor da bi držala penis.« Vztrajno poudarja dejstvo, da penis zanjo ni imel nikakršnega spolnega pomena; vedela je samo, da se uporablja za izločanje seča. Najzanimivejši izmed Ellisovih primerov¹⁶ je Florrijin, ki ga je kasneje analiziral tudi Stekel. Poročilo torej navajam z vsemi podrobnostmi:

Gre za zelo inteligentno, umetniško, aktivno in z biološkega vidika normalno, nesprevrženo žensko. Pravi, da je funkcija izločanja seča v njenem otroštvu igrala pomembno vlogo; z brati so se igrali igrice, povezane z uriniranjem, in si brez najmanjšega gnusa močili dlani. »Moje prve predstave o moški večvrednosti so se navezovala na sečne organe. Naravi sem zamerila, ker me je prikrajšala za tako udoben in tako dekorativen organ. Noben čajnik z odlomljenim ustnikom se ne bi mogel počutiti tako bednega. Ni bilo treba, da bi mi kdo v glavo vcepljal teorijo o moški premoči in večvrednosti. Ves čas sem imela pred očmi dokaz za to.« Tudi njej je bilo v velik užitek, če je urinirala zunaj. »Zanjo se ni moglo nič primerjati s čarobnim šumom curka, ki nekje v gozdu prši po odpadlem listju, in opazovala je, kako se vpija v zemljo. Najbolj omamno pa se ji je zdelo urinirati v vodo.« Mnogi dečki so dojemljivi za to ugodje in obstaja obširna otroška in ljudska zakladnica podob, ki prikazujejo fantke, kako urinirajo v jezera in potoke. Florrie se pritožuje, da jo

¹⁵ H. Ellis, *Undinism, Studies in the Psychology of Sex*, str. 423.

¹⁶ Prav tam.

je kroj njenih hlač oviral pri preizkusih, ki bi si jih želela napraviti; med sprehodi po deželi je pogosto, kolikor se je le dalo dolgo, zadrževala urin in se nato naenkrat stoje olajšala. »Natančno se spominjam tega nenavadnega in prepovedanega občutka ugodja in tudi mojega začudenja nad tem, da je curek lahko pritekel, kadar sem stala.« Po njenem mnenju ima kroj otroških oblačil na splošno precejšen pomen v ženski psihologiji. »Zoprno mi ni bilo samo to, da sem morala odpeti hlače in se nato skloniti, zato da jih ne bi umazala; dejstvo, da je treba sedalo potegniti naprej, tako da ostanejo ritnice gole, tudi pojasnjuje, zakaj je pri mnogih ženskah sram umeščen zadaj in ne spredaj. Prva spolna razlika, ki se mi je očitno razkrila, dejansko velika razlika je bila v tem, da dečki urinirajo stoje, deklice pa čepe. Verjetno so se zato moji najzgodnejši občutki sramu navezovali na mojo ritko in ne na osramje.« Vsi ti vtisi so si pri Florrie pridobili izjemen pomen, ker jo je brat s šibo pogosto pretepel do krvi in ker jo je guvernanta nekega dne natepla po riti, da bi jo pripravila k uriniranju; preganjale so jo mazohistične sanje in fantazme, v katerih jo je učiteljica pred vso šolo tepla s šibo, pri čemer se je nehote polulala – »predstava, ki me je napolnjevala z zares nenavnim občutkom ugodju«. Pri petnajstih letih se ji zgodilo, da je ob neustavljivi potrebi stoje urinirala sredi prazne ulice. »Če analiziram svoje občutke, se mi zdi, da je bil najpomembnejši sram, ker sem stala, in pa dolžina poti med menoj in tlemi, ki jo je moral opraviti curek. Prav zaradi te razdalje se je dogodek spremenil v nekaj pomembnega in smešnega, četudi ga je obleka zakrila. Običajna drža je vključevala element intimnosti. Ko sem bila otrok, tudi nekoliko večji otrok, curek ni mogel opraviti dolge poti; a pri petnajstih letih sem bila visoka in bilo me je sram, če sem pomislila na dolžino poti. Prepričana sem, da se je prej omenjenim gospem,¹⁷ ki so prestrašene pobegnile iz modernega stranišča v Portsmouthu, zdelo hudo nespodobno, da bi ženska stala z razkoračenimi nogami, privzdignila krilo in podse spustila tako dolg curek.« To izkušnjo je ponovila pri dvajsetih letih in nato še pogosto; ob misli, da bi jo lahko presenetili in da se ne bi mogla ustaviti, je občutila mešanico

¹⁷ Namig na prej opisano epizodo: v Portsmouthu so odprli moderno stranišče za ženske, v katerem je bilo treba med uriniranjem stati; opazovalci so lahko videli, kako so vse obiskovalke takoj po vstopu nemudoma prišle ven.

sramu in naslade. »Zdelo se je, da curek iz mene teče brez mojega privoljenja, pa me je vendarle napolnjeval z večjim ugodjem, kot če bi ga spustila prostovoljno.¹⁸ Ta nenavadni občutek, da ga je iz vas potegnila neka nevidna moč, ki je odločila, da boste to naredili, je občutek ugodja, ki je izključno ženski in ima pretanjen čar. V občutku, da neka volja, ki je močnejša od vas, iz vas vleče deroč tok, je močan čar.« Florrie je nato razvila erotizem bičanja, ki so mu bile vedno primešane urinarne obsesije.

Ta primer je zelo zanimiv, saj osvetljuje številne prvine otroške izkušnje. Vendar pa tem prvinam tako velik pomen seveda pripade zaradi posebnih okoliščin. Pri normalno vzgojenih deklicah je prednost, ki jo imajo dečki pri uriniranju, nekaj preveč postranskega, da bi lahko neposredno sprožila občutek manjvrednosti. Psihoanalitiki, ki v skladu s Freudom domnevajo, da je lahko že samo odkritje penisa vzrok za travmatizem, dokazujejo globoko nerazumevanje otroške duševnosti; ta je mnogo manj racionalna, kot si očitno predstavljajo, ne postavlja ostro ločenih kategorij in protislovja je niti najmanj ne spravljajo v zadrego. Kadar zelo mlada deklica ob pogledu na penis izjavi: »Tudi jaz sem ga imela« ali: »Tudi jaz ga bom imela« ali celo: »Tudi jaz ga imam«, to ni izneverjen poskus obrambe; prisotnost in odsotnost se ne izključujeta; otrok mnogo bolj kot v to, kar vidi z lastnimi očmi, verjame v označevalne tipe, ki jih je določil enkrat za vselej – in njegove risbe to dokazujejo: pogosto riše, ne da bi opazoval, v svojem zaznavanju pa vedno najde zgolj to, kar vanj vlaga. Saussure,¹⁹ ki izpostavlja prav to dejstvo, navaja naslednjo pomembno Luquetovo ugotovitev: »Ko se neka narisana linija izkaže za napačno, je tako, kot da ne bi obstajala, otrok je dobesedno ne vidi več, saj ga na neki način hipnotizirajo nove linije, ki so jih zamenjale, in enako se nič bolj ne zaveda linij, ki so morda po naključju že na njegovem listu papirja.« Zgradba moškega telesa je izrazita oblika, ki pogosto pritegne dekličino pozornost; tako da dobesedno ne vidi več svojega telesa. Saussure navaja primer štiriletne

¹⁸ Podčrtala Florrie sama.

¹⁹ H. Saussure, Psychogénese et psychanalyse, *Revue française de psychanalyse*, 1933.

deklice, ki je poskušala kakor deček urinirati med deščicami v ograji in je izjavila, da bi rada imela »dolgo malo stvar, iz katere teče«. V istem hipu je zatrjevala, da ima penis in da ga nima, kar ustreza mišljenju s »soudležbo«, ki ga je pri otrocih opisal Piaget. Deklici zlahka pride na misel, da se vsi otroci rodijo s penisom, a da ga starši nato nekaterim od njih odrežejo, zato da iz njih naredijo deklice; ta misel zadovolji otrokovo prepričanje o umetni proizvedenosti, saj v starših, ki jih obožuje, »vidi vzrok vsega, kar ima«, pravi Piaget; kastracije najprej ne razume kot kazen. V frustracijo se spremeni šele tedaj, ko je deklica upravičeno opozarja H. Deutsch, zunanji dogodek, kakršen je pogled na penis, ne more sprožiti notranjega razvoja. Pravi, da ima »pogled na moški organ lahko travmatični učinek, vendar samo pod pogojem, da se je pred njim že zvrstila vrsta izkušenj, ki lahko sprožijo tak učinek«. Če se deklica počuti nezmožna, da bi potešila svojo željo po samozadovoljevanju ali razkazovanju, če starši brzdajo njeno onanijo, če ima vtis, da je deležna manjše ljubezni in spoštovanja kot njeni bratje, potem bo svoje nezadovoljstvo projicirala v moški organ. »Dekličino odkritje anatomske različnosti od dečka potrdi potrebo, ki jo je občutila že pred tem, in jo tako rekoč racionalizira.«²⁰ Adler pa je poudarjal zlasti dejstvo, da dečku prav vrednost, ki mu jo pripisujejo starši in okolica, daje veljavo, katere razlaga in simbol v dekličinih očeh postane penis. Brata obravnavajo kot večvrednega; on sam se začne ponašati s svojo moškostjo; zato mu zavida in se počuti prikrajšana. Včasih zato čuti zamero do matere, redkeje do očeta; lahko se tudi obtožuje, da se je pohabila, ali pa se tolaži z mislijo, da je penis skrit nekje v njenem telesu in da bo nekega dne prišel na plan.

To, da nima penisa, bo zagotovo igralo pomembno vlogo v dekličini usodi, četudi si zares ne želi, da bi ga imela. Največja prednost, ki jo ima deček od njega, je v tem, da se lahko zaradi obdarjenosti z organom, ki ga je mogoče videti in prijeti, vsaj delno odtuji v njem. Misterioznost

²⁰ Prim. H. Deutsch, *Psychologie der Frau*, 1946. Navaja tudi strokovne ugotovitve K. Abrahama in J. H. W. Ophuijsena.

lastnega telesa, njegove nevarnosti, projicira izven sebe in jih lahko tako od sebe oddalji: v svojem penisu se seveda počuti ogroženega, groza ga je kastracije, vendar pa je ta strah lažje obvladovati kot razpršeno hojazen, ki jo deklica občuti pred svojo »notranjostjo«, bojazen, ki se pogosto nadaljuje skozi vse njeno življenje odrasle ženske. Močno jo skrbi vse, kar se dogaja znotraj nje, od vsega začetka je v lastnih očeh mnogo bolj neprosojna, mnogo globlje kot moškega jo naseljuje zabrisana misterioznost življenja. Deček lahko zato, ker ima *alter ego*, v katerem se prepozna, neustrašno pripozna svojo subjektiviteto: sam objekt, v katerem se odtuja, postane simbol avtonomije, transcendence, moči: meri si dolžino penisa; s prijatelji primerja dolžino sečnega curka: erekcija in ejakulacija kasneje postaneta izvor zadovoljstva in izzivanja. Deklica pa se v nasprotju s tem ne more utelesiti v nobenem delu same sebe. Kot nadomestilo ji v roke potisnejo tuj predmet, ki naj bi pri njej izpolnjeval vlogo *alter ego*: punčko. Ob tem moramo opozoriti, da se tudi obveza, ki povija ranjeni prst, imenuje »punčka«: oblečeni in od drugih ločeni prst spravlja v dobro voljo in zbujja nekakšen ponos, ob njem se v otroku že sproži proces alienacije. A najbolj zadovoljivo bo tega dvojnika, to naravno igračo – penis – nadomestila figura s človeškim obrazom; če te ni, pa koruzni storž ali poleno.

Velika razlika je v tem, da punčka po eni strani predstavlja telo v celoti in da je, po drugi strani, pasivna stvar. To bo deklico spodbujalo k temu, da se odtuji v svoji celotni osebi in da to osebo pojmuje kot nedejavno danost. Medtem ko deček v penisu išče sebe kot avtonomni subjekt, deklica svojo punčko ljubkuje in jo kiti, kakor si v sanjah želi, da bi kitili in ljubkovali njo samo; in obratno, o sebi razmišlja kot o čudoviti punčki.²¹ Skozi poklone in graje, skozi podobe in besede odkriva pomen besed »lepa« in »grda«; kmalu ve, da mora biti zato, da bi ugajala, »lepa kot slika«; trudi se, da bi bila podobna kaki sliki, preoblači se, ogleduje se v ogledalih, primerja se s kraljičnimi in vilami

²¹ Analogija med žensko in punčko se nadaljuje še v odraslo dobo: v francoščini je »la poupée« punčka, lutkica precej splošno poimenovanje za žensko; v angleščini o okiteni ženski pravijo, da je »dolled up«.

iz pravljič. Marie Bashkirtseff nam je zapustila osupljiv primer takšne otroške spogledljivosti. Zagotovo ni nobeno naključje, če je po zelo pozni odstavitvi – pri treh letih in pol – pri štirih ali petih letih občutila tako močno potrebo po tem, da bi zbujala občudovanje, da bi obstajala za drugega; šok je bil pri že tako zrelem otroku verjetno zelo hud in zato je toliko bolj zavzeto poskušala premagati ločitev, ki jo je morala prestati. V svojem dnevniku piše: »Pri petih letih sem se oblačila v mamine čipke, s cvetjem v laseh sem prihajala plesat v sprejemnico. Bila sem slavna plesalka Petipa in vsa hiša se je zbrala tam in me gledala (...)«.

Ta narcizem se pri deklici pojavi tako zgodaj in v življenju ženske kasneje igra tako poglobljeno vlogo, da ga zelo radi obravnavajo kot nekaj, kar izvira iz nekega misterioznega ženskega instinkta. A pravkar smo ugotovili, da ji njene drže v resnici ne narekuje nikakršna anatomsko usoda. Razlika, ki jo ločuje od dečkov, je dejstvo, ki bi ga lahko sprejela na številne možne načine. Penis je zagotovo prednost, katere pomen pa se po naravni poti zmanjša, ko se otrok neha zanimati za svoje izločevalne funkcije in se socializira: po osmem, devetem letu v njegovih očeh pomen ohrani zato, ker postane simbol moškosti, ki ji družba pripisuje vrednost. Tu imata v resnici velikanski vpliv vzgoja in okolica. Vsi otroci poskušajo ločitev, ki se dogodi ob odstavitvi, kompenzirati z zapeljivim in nastopaškim vedenjem; dečka silijo, da preseže ta stadij, njegovo fiksacijo usmerijo na penis in ga tako osvobodijo njegovega narcizma. Medtem ko se pri deklici še učvrsti vsem otrokom skupno nagnjenje, da iz sebe naredijo objekt. Punčka ji pri tem pomaga, vendar njena vloga ni odločilna; tudi deček ima lahko rad medvedka, pajaca, v katerega se projicira; vsak od teh dejavnikov – penis, punčka – si težo pridobi glede na celovito oblikovanost njunega življenja.

Pasivnost, ki bo bistveno označevala »žensko« žensko, je torej poteza, ki se v njej razvija že v najzgodnejših letih. Vendar pa je napačno trditi, da je to biološka danost; v resnici je to usoda, ki ji jo vsiljujejo njeni vzgojitelji in družba. Deček ima velikansko srečo, da ga njegov način eksistiranja za drugega spodbuja k temu, da se vzpostavi za sebe. Eksistenco spoznava kot svobodno gibanje k svetu; z drugimi dečki tekmuje v žilavosti in neodvisnosti, deklice prezira. Ko pleza po drevesih, se tepe

s prijatelji, se v grobih igrah spoprijema z njimi, dojema svoje telo kot sredstvo obvladovanja narave in kot borbeno orodje; ponaša se svojimi mišicami in spolovilom; skozi igre, šport, boje, izzivanje, preizkušnje odkriva uravnoteženo uporabo svojih moči; obenem dobiva trde lekcije grobosti; uči se sprejemati udarce, prezirati bolečino, požirati otroške solze. Podjeten je, iznajdljiv, drzen. Seveda samega sebe doživlja tudi kot bit »za drugega«, pod vprašaj postavlja svojo moškost in to sproža mnoge probleme v odnosu do odraslih in do prijateljev. Pri tem pa je nadvse pomembno to, da ni bistvenega nasprotja med njegovo skrbjo za svojo objektivno figuro in njegovo voljo, da se uveljavi skozi konkretne projekte. To kar je, naredi s svojim delom, znotraj enega samega gibanja. V nasprotju z njim pa pri ženski že v začetku obstaja konflikt med njeno avtonomno eksistenco in tem, kako »je-drugi«; učijo jo, da se mora, če hoče ugajati, truditi, da bi ugajala, da mora iz sebe narediti objekt; odpovedati se mora torej svoji avtonomiji. Z njo ravna kot z živo punčko, odrekajo ji svobodo; tako se izoblikuje začarani krog; kajti manj kot bo v težnji po razumevanju, zapopadenju in odkrivanju sveta okoli sebe uveljavljala svojo svobodo, manj možnosti bo našla v njem, manj si bo upala uveljavljati se kot subjekt; če bi jo k temu spodbujali, bi lahko izražala enako razposajeno živahnost, enako radovednost, enako podjetnost duha, enako drznost kot deček. To se včasih dogodi, kadar deklica dobi moško vzgojo; mnogo problemov ji je tedaj prihranjenih.²² Zanimivo je ugotoviti, da oče svojo hčer rade volje vzgaja na tak način; ženske, ki jih je vzgojil oče, se v veliki meri izognejo hibam ženskosti. A nravi nasprotujejo temu, da bi se z deklicami ravnalo docela enako kot z dečki. Poznala sem tri do štiriletne deklice, ki jih je oče oblačil v kratke hlače; vsi otroci so jih preganjali: »So to punce ali fantje?« In to so poskusili tudi preveriti; tako da so deklice nazadnje prosile, naj jih oblečejo v krila. Četudi starši deklici dovoljujejo deško obnašanje, bo to v spotiko njeni okolici, prijateljem, učiteljem, razen če živi zelo samotarsko življenje. Vedno se bodo našle tete, stare mame, sestrice,

²² Vsaj v najzgodnejšem otroštvu. Ob današnjem stanju družbe, se lahko po drugi strani zgodi, da so kasnejši mladostniški konflikti zaradi tega zanjo še ostrejši.

ki bodo izničevale očetov vpliv. Vloga, ki mu je dodeljena v odnosu do hčera, je običajno drugotna. Kot je upravičeno opozoril Michelet, je eno od prekletstev, ki visijo nad žensko, to, da je v otroštvu na milost in nemilost prepuščena ženskam. Tudi dečka najprej vzgaja mati; vendar spoštuje njegovo moškost in sin se ji zelo hitro izmakne;²³ deklico pa namerava vključiti v ženski svet.

Kasneje bomo videli, kako kompleksni so odnosi med materjo in hčerjo: hči je za mater njena dvojnica in druga obenem, mati jo obenem neustavljivo ljubi in je do nje sovražna; otroku vsiljuje lastno usodo: tako ponosno potrjuje svojo ženskost; in tako se tudi maščuje zanjo. Enak proces lahko opazimo pri homoseksualcih, kockarjih, narkomanih, pri vseh tistih, ki se postavljajo s svojo pripadnostjo kaki bratovščini, obenem pa jih to ponižuje: kot vneti spreobračevalci poskušajo pridobiti nove privrženice. Kadar jim je zaupana deklica, se tako ženske z zavzetostjo, v kateri se ošabnost meša z zamero, trudijo, da bi jo preoblikovale v žensko, podobno njim samim. Celo velikodušna mati, ki si brez izneverjanja prizadeva za dobro svojega otroka, si običajno misli, da je pametneje, če iz deklice napravi »pravo žensko«, saj jo bo tako družba najlažje sprejela. Za prijateljice ji torej najdejo deklice, zaupajo jo ženskim učiteljicam, živi med matronami, tako kot v času ginekejev, izbirajo ji knjige in igre, ki jo uvajajo v njeno usodo, ušesa ji polnijo z vsemi zakladi ženske modrosti, učijo jo kuhanja, šivanja, gospodinjenja, hkrati s tem pa lišpanja, očarljivosti in sramežljivosti; oblačijo jo v neudobna in dragocena oblačila, na katera mora skrbno paziti, delajo ji zapletene pričeske, nalagajo ji pravila lepega vedenja: Drži se vzravnano! Ne racaj! Če hoče biti ljubka, mora obrzdati svoje spontane kretnje; od nje zahtevajo, da se otrese deških²⁴ navad, prepovedujejo ji grobosti, pretepe: skratka, spodbujajo jo, da se tako kot njene starejše

²³ Seveda obstajajo številne izjeme: vendar se na tem mestu ne moremo ukvarjati z vlogo matere pri vzgoji dečka.

²⁴ *Les allures de garçon manqué*; prim. 1. knjiga, Uvod, op. 5. Ob pogostih omembah »deškega dekleta«, ki jo avtorica v tem poglavju obravnava z očitno naklonjenostjo, je treba upoštevati že omenjeni implicitni pomen pomanjkljivega, poneštrčenega, ne do kraja izoblikovanega dečka, ki se navezuje na izraz *homme manqué*. (Op. prev.)

sestre spremeni v služabnico in v idol. Po zaslugi pridobitev, ki jih je doslej izbojeval feminizem, postaja vedno bolj normalno, da deklico spodbujajo k študiju, k ukvarjanju s športom; vendar ji lažje kot dečku oprostijo, če v tem ne uspe. In uspeh ji otežujejo, ker od nje zahtevajo še drugačno izpolnitev: pričakujejo vsaj to, da bo tudi ženska, da ne bo izgubila svoje ženskosti.

V najzgodnejših letih se brez velikih naporov sprijazni s to usodo. Otrok se giblje na ravni igre in sanj: igra se, da je, igra se, da dela; kadar gre za zgolj imaginarne izpolnitve, delati in biti nista jasno razločena. Trenutno večvrednost dečkov lahko v dekličinih očeh odtehtajo obljube, ki jih vsebuje njena ženska usoda in ki jih po svojem mnenju že uresničuje. Ker zaenkrat pozna samo svoj otroški svet, se ji sprva zdi, da materi pripada večja avtoriteta kot očetu; svet si predstavlja kot nekakšen matriarhat; posnema mater, z njo se identificira; pogosto celo zamenjuje vloge: rada pravi: »Ko bom velika in boš ti majhna ...« Punčka ni samo njena dvojnica: tudi njen otrok je in ti dve funkciji se še toliko manj izključujeta, ker je tudi resnični otrok za mater njen *alter ego*; včasih, kadar graja, kaznuje in nato tolaži svojo punčko, se tako brani pred materjo in se obenem sama obdaja z njenim dostojanstvom: v sebi združuje oba člena v paru; svoji punčki se zaupa, vzgaja jo, nad njo uveljavlja svojo suvereno avtoriteto, včasih ji celo odtrga kak ud, jo tepe, jo muči: to pomeni, da prek nje dopolnjuje izkušnjo uveljavljanja subjektivitete in izkušnjo odtujevanja. Mati se pogosto vključuje v to imaginarno življenje: deklica in mati se s punčko skupaj igrata mamice in očke, par sta, iz katerega je moški izključen. Tudi pri tem ne gre za noben prirojen in misteriozen »materinski nagon«. Deklica ugotavlja, da skrb za otroka pripada materi, tega jo učijo; to potrjujejo pripovedi, ki jih posluša, knjige, ki jih bere, vse njene neznatne izkušnje; spodbujajo jo, naj se veseli svojega bodočega bogastva, v punčkah, ki jih dobiva, naj bi to že zdaj postalo otipljivo. Ukazovalno ji narekujejo, čemu je zapisana. Deklico še zlasti privlači misterioznost rojevanja, saj se ji otrok kaže kot delež, ki ji je namenjen, in tudi zato, ker se bolj kot deček zanima za svojo »notranjost«; zelo hitro neha verjeti v to, da otroke prinašajo štorke; posebej kadar dobi brate ali sestre, kaj kmalu izve,

da se dojenček razvije v materinem trebuhu. Sicer pa današnji starši v primerjavi s prejšnjimi časi iz tega ne delajo več take skrivnosti; deklico ta pojav bolj očara kot pa prestraši, saj se ji zdi nekaj čarobnega; ne dojema še vseh njegovih fizioloških plati. Predvsem ji je neznana vloga očeta in misli si, da ženska zanosi, ko použije določene jedi; ta bajeslovni motiv (v pripovedkah najdemo kraljice, ki potem, ko so pojedle določen sadež, določeno ribo, rodijo deklico ali dečka) pri nekaterih ženskah kasneje pripelje do povezovanja predstav o nosečnosti in o prebavnem sistemu. Vsi ti problemi in odkritja v veliki meri zaposlujejo deključino pozornost in napajajo njeno domišljijo. Navedla bom tipičen primer, ki ga je opisal Jung²⁵ in ki razkriva presenetljive podobnosti z malim Hansom, ki ga je približno v istem času analiziral Freud:

Anna je začela približno pri treh letih spraševati, od kod prihajajo dojenčki; zdi se, da si je potem, ko je slišala, da so to »mali angelčki«, najprej predstavljala, da gredo ljudje, potem ko umrejo, v nebesa in se ponovno utelesijo v podobi dojenčkov. Pri štirih letih je dobila bratca; ni bilo videti, da bi opazila materino nosečnost, a ko jo je dan po porodu videla ležati v postelji, jo je najprej v zadregi in nezaupljivo opazovala, nazadnje pa je vprašala: »Kaj ne boš umrla?« Za nekaj časa so jo poslali k babici; ko se je vrnila, je ob postelji našla dojiljo; najprej je ni mogla trpeti, nato pa se je začela z njo igrati bolniške sestre; na brata je bila ljubosumna: brez razloga se je hihitala in si izmišljevala zgodbe, bila je neubogljiva in je grožila, da bo šla nazaj k babici; mater je pogosto obtoževala, da ne govori resnice, saj jo je sumila, da ji je glede bratovega rojstva lagala; ker je nejasno čutila, da pri tem, kako »imaš« otroka, obstaja neka razlika med dojiljo in materjo, je mater spraševala: »Ali bom postala taka ženska, kot si ti?« Ponoči je začela redno kriče klicati starše; in ker so okrog nje pogosto govorili o potresu v Messini, je to uporabila kot izgovor za svoje tesnobe; neprestano je postavljala vprašanja v zvezi s tem. Nekega dne je začela nenadoma spraševati: »Zakaj je Sophie mlajša od mene? Kje je bil Fritz, preden se je rodil? Je bil v nebesih? Kaj je počel tam? Zakaj je šele zdaj prišel od tam?« Mati

ji je nazadnje razložila, da je bratec zrasel v njenem trebuhu, tako kot rastline zrastejo v zemlji. Anno je ta predstava očitno očarala. Nato je vprašala: »Je sam prišel ven?« »Da.« »Ampak kako, če ne zna hoditi?« »Prilezel je.« »A je potem tukaj luknja?« (pokazala je na prsi) Ali je prišel ven skozi usta?« Ne da bi počakala na odgovor, je rekla, da dobro ve, da ga je prinesla štorclja; zvečer pa je nenadoma izjavila: »Moj brat²⁶ je v Italiji; njegova hiša je iz blaga in iz stekla in se ne more podreti.« In nehala se je zanimati za potres in prositi, naj ji pokažejo fotografije vulkanskega izbruha. Svojim punčkam je še vedno govorila o štorclji, vendar ne več tako prepričano. A druge stvari so kmalu spet zbudile njeno radovednost. Ko je nekoč videla, da oče leži v postelji, je vprašala: »Zakaj si v postelji? Ali imaš tudi ti rastlino v trebuhu?« Opisala je neke svoje sanje: sanjalo se ji je o njeni Noetovi barki: »Spodaj je imela pokrov, ki se je odpiral, in vse živali so popadale skozi to odprtino.« Noetova barka, s katero se je igrala, se je v resnici odpirala na zgornji strani. Tedaj so jo spet začele mučiti more: videti je bilo, da se sprašuje o vlogi očeta. Dan po obisku neke noseče ženske je mati videla, kako si je Anna pod krilo vtaknila punčko in jo počasi, z glavo navzdol privlekla ven, pri tem pa govorila: »Vidiš, otročiček prihaja ven, skoraj ves je že zunaj.« Kmalu za tem je, ko je jedla pomarančo, izjavila: »Rada bi jo pogoltnila, tako da bi se spustila čisto na dno mojega trebuha, in potem bi dobila otroka.« Nekega jutra, ko je bil oče v kopalnici, je skočila na njegovo posteljo, se ulegla na trebuh, brcala z nogami, in rekla: »Kajne, da očka dela takole?« Pet mesecev se je zdelo, da je pozabila na svoje skrbi; potem pa je začela kazati nezaupanje do očeta: mislila je, da jo je hotel utopiti itn. Ko se je nekega dne pod nadzorstvom vrtnarja zabavala z zakopavanjem semen v zemljo, je vprašala očeta: »Ali so oči posadili v glavo? Kaj pa lase?« Oče ji je pojasnil, da so bili, preden so se razvili, že skriti v otrokovem telesu. Tedaj je vprašala: »Ampak kako je Fritz prišel v mamo? Kdo ga je posadil v njeno telo? In kdo je tebe posadil v tvojo mamo? In kje je Fritz prišel ven?« Oče ji je z nasmeškom rekel: »Kaj misliš?« Tedaj je pokazala na svoje spolne organe: »Ali je prišel ven tukaj?« »Da.« »Ampak kako je prišel v mamo?

²⁵ C. G. Jung, *Psihologija in vzgoja*, slov. prev. 2002.

²⁶ Šlo je za izmišljenega starejšega brata, ki je imel v njenih igrah zelo pomembno vlogo.